

PETR
WOHLMUTH

VÝCHOD PROTI ZÁPADU?
KRYMSKÁ VÁLKA
(1853–1856)
POHLEDEM HISTORICKÉ
ANTROPOLOGIE

KAROLINUM

Východ proti Západu?

Krymská válka (1853–1856) pohledem historické antropologie

Petr Wohlmuth

Recenzenti:

prof. Markéta Křížová, Ph.D.

doc. Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

2020

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2020

© Petr Wohlmuth, 2020

Photography:

- Royal Collection Trust / © Her Majesty Queen Elizabeth II 2020;

- National Army Museum, London;

- © Illustrated London News Ltd/Mary Evans;

- © Christie's Images/Bridgeman Images;

- Library of Congress, Prints & Photographs Division, Washington;

- Brown University Library. Anne S. K. Brown Military Collection, 2020.

Na vznik této publikace byla FHS UK poskytnuta institucionální podpora na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (MŠMT - 2020).

ISBN 978-80-246-4602-2

ISBN 978-80-246-4630-5 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Poděkování	7
<hr/>	
1. Krymská válka a historiografie	9
2. Historická antropologie války a vojenství	38
3. Militární mechanika a tvář bitvy	87
4. Předvedění a očekávání	144
5. Zoufalství a hanba	157
6. Totlebenův pudink	238
7. Vojenská duchovnost a nouzové náboženství	318
8. Ani vítězství, ani porážka	371
<hr/>	
Obrazová příloha	
Seznam vyobrazení a jejich zdrojů	395
Ediční poznámka	399
Prameny a literatura	400
Summary	415
O autorovi	421
Rejstřík jmen	422
Rejstřík míst	428

PODĚKOVÁNÍ

Tato kniha by nikdy nevznikla, nebýt dlouhodobé podpory ze strany několika klíčových lidí během období, kdy jsem psal svoji dizertaci, ze které vychází tento text. Především v tomto smyslu děkuji své ženě Janě Wohlmuth Markupové za dlouhá léta porozumění a podpory pro mé snahy.

Děkuji vedoucí své dizertace Lucii Storchové, která vedla již moji diplomovou práci na FHS UK na oboru Obecná antropologie.

Děkuji Miroslavu Vaňkovi za jeho podporu pro mé odborné působení, bez níž by tato kniha nespátřila světlo světa.

Děkuji kolegům ze Society for Army Historical Research (SAHR) za inspirující morální podporu pro mé úsilí věnovat se vojensko-historické problematice.

Děkuji vedení programu Progres Q22 na FHS UK a také správcům programu SVV na doktorském oboru Integrované studium člověka – obecná antropologie za podporu mého výzkumu, která mi umožnila prozkoumání zahraničních archivů.

Děkuji Green Howards Museum, spravujícímu archivy tohoto tradičního pluku, za pomoc se získáním historických egodokumentů.

Děkuji Lukáši Hudákovi za vřelou a neutuchající podporu všemožných odborných aktivit, soustředěných kolem studia historie evropských bastionových fortifikací a pevnostní války v raném novověku.

Děkuji kolegovi Jiřímu Hofmanovi z Pevnosti Terezín za diskuse o pevnostní válce a stavitelství a také za pomoc s identifikací starých odborných vojensko-inženýrských textů rakouské provenience.

Děkuji Radce Hříbkové za pomoc s transliterací ruských termínů.

1. KRYMSKÁ VÁLKA A HISTORIOGRAFIE

Militární problematika v českém akademickém prostředí dlouhodobě a obecně představuje menšinové a téměř marginální téma, což platí jak pro obecně společenské i humanitní vědy, tak pro historiografii. Situace na tomto poli je dlouhodobě neutěšená a na toto téma se téměř pravidelně objevují v předmluvách nejrůznějších knih a textů věru neradostné lamentace. V roce 2014 napsal vojenský historik Pavel Bělina, že *školených specialistů* je stále chronický nedostatek a téma se většinou objevuje pouze na okrajích prací zaměřených převážně na sociální nebo politické dějiny.¹ Jiří Hutečka ve svém příspěvku, reflektujícím posuny v psaní o problematice první světové války, o čtyři roky později v létě 2018 shrnul, že vlastně od roku 2002, kdy Ivan Šedivý poprvé zveřejnil v předmluvě ke svému publikovanému textu podobnou pesimistickou úvahu, na tomto poli prakticky nedošlo k žádnému obecnějšímu zlepšení.² O co primárně jde? Proč za téměř dvě desetiletí nedošlo ke znatelnějším posunům? Ve svém předchozím textu z roku 2017 jsem se již pokoušel odpovědět na stejnou otázku, přičemž jsem dospěl k závěru, že hlavní důvody výchozího neradostného stavu jsou tři. Nejprve se jedná o chybějící počáteční recepti pokročilých zahraničních teoretických inspirací v klíčovém období těsně po roce 1989. Situace se v tomto ohledu viditelně proměňuje teprve během posledních pěti let. Dále představuje problém skličující, znepokojivý, nebo přímo brutální charakter výzkumných témat z tohoto pole, kladoucí značné nároky na výzkumníky a autory. V neposlední řadě se jedná o institucionální a ekonomickou dominanci konzervativního proudu vojenské historie, spjatého s armádou a jejími institucemi.³ Nyní se tedy zaměřím na zodpovězení otázky jiné, a to, zdali během uplynulých dvou let přece jen nedošlo k nějakému posunu ve věci.

Pokud bychom kriticky navázali na úvahu Pavla Běliny, tak o vojenské historiky v tom nejširším slova smyslu nouze není. Koho je skutečně chronický

---

1 Pavel Bělina, „Raně novověké vojenství“, in Ivo Cerman a Marie Šedivá Koldinská, ed., *Úvod do studia dějin raného novověku* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014), 156.

2 Jiří Hutečka, „‘New’ Military History of the First World War. Achievements and Limits,“ *Dějiny - teorie - kritika* 1/2018: 101. Autor odkazuje na Ivan Šedivý, „Česká historiografie vojenství 1989–2002,“ *Český časopis historický* 100/2002: 900.

3 Petr Wohlmuth, *Krev, čest a hrůza. Historická antropologie pevnostní války na příkladu britských deníků z obléhání pevnosti Bergen op Zoom z roku 1747* (Praha: Scriptorium, 2017), 13–18.

nedostatek, to jsou v pravém slova smyslu „školení specialisté“, schopní reflektovat soudobé teoretické a metodologické standardy z oblasti historiografie nebo příbuzných humanitních a společenských věd a také mající schopnosti a vůbec možnost v souladu s nimi konzistentně pracovat. Často jsou navíc přehlíženi od ostatních akademiků a výzkumníků, majících problém rozlišovat na straně jedné mezi kulturními dějinami války, new military history nebo historickou antropologií války, psanou analytickým a problémovým způsobem podle akademických standardů, a na straně druhé klasickou konzervativní vojenskou historiografií, která již dlouhou dobu není schopna poskytovat soudržné odpovědi na teoreticky kvalifikované výzkumné otázky. Přesto tento typ vojenské historie v českém prostředí stále prakticky dominuje a má k dispozici silné institucionální a ekonomické zázemí.⁴

Stoupenců konzervativních militárních dějin není věru málo a v domácím prostředí jsou soustředěni především kolem Vojenského historického ústavu Praha (VHÚ). V této dominantní a ekonomicky zdaleka nejsilnější instituci ve smyslu militárně-historického výzkumu se bohužel většinou téměř zastavil čas a stále zde panuje starý muzejnický přístup ve spojení s fragmentovaným (neo)pozitivismem a historicismem. Navíc se, jak zdůraznil Jiří Hutečka, nejedná o akademické výzkumné pracoviště, ale *institucionálně militarizovaný* podřízený útvar Ministerstva obrany ČR, z čehož logicky vyplývá úkolování činnosti v politickém zájmu. VHÚ působí skutečně spíše jako muzeum, mající za úkol konstruovat a sčezit *slavnou armádní minulost*.⁵ To má za následek nejen politicky definovaný a chronologicky omezený výběr témat pro výzkumnou práci, ale také do značné míry předem stanovenou ideologickou orientaci zdejších výstupů. Jednoduše řečeno, v takovém institucionálním nastavení je vcelku jasné, co se bude zkoumat a jaký bude sdělovaný smysl výsledků výzkumu. Tento rys byl v nedávné době mohutně posílen zejména v souvislosti se stoletým výročím konce první světové války a vzniku Československé republiky. Takovou produkci označuji jako vojenskou historiografii, tedy historiografii psanou autory přímo navázanými na ozbrojené složky v rámci státem řízené instituce a produkovanou více či méně primárně ve státním zájmu.

4 Odkazují zde na již zavedené ideálnětypické rozlišení, učiněné in Lucie Storchová, ed., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě* (Praha: Scriptorium, 2014), 283. Pro konzervativní vojenskou historii je většinou typický historicismus a místy až fragmentovaný (neo)pozitivismus, chápání války a vojenství jako integrální a transhistoricky přítomné součásti výkonu státní moci, důraz na sociální elity v podobě vrcholných politických aktérů a velitelského sboru, časté používání národních, sociálních a dalších stereotypů a nakonec dále nijak nerozvedená hypotéza, že vojenské umění má v dlouhém trvání totožnou esenci, a proto je možné ho bezproblémově komparativně zkoumat napříč dějinami. Lynn tento rozšířený stereotyp označuje jako chybný koncept *univerzálního vojáka*, viz předmluva k John A. Lynn, *Battle. A history of combat and culture* (New York: Basic Books, 2003), xiv.

5 Hutečka, „New’ Military History of the First World War. Achievements and Limits,“ 101.

Současné české vojensko-historické práce, psané první, menšinou skupinou „specialistů“, oproti tomu respektují akademické teoreticko-metodologické standardy, zhusta hledí na pozicionalitu a reflexivitu a výsledné texty nejsou ideologicky explicitní a často jsou naopak hodnotově neutrální. Takové práce označují jako historiografii vojenství,⁶ psanou lidmi, kteří většinou nejsou vázáni politickými zájmy a ohledy, ale snaží se rozšířit hranice poznání a prohloubit porozumění problémům spjatým s militárními dějinami, tedy odpovídat na otázky vyplývající z jejich paradigmatické orientace. John A. Lynn v tomto smyslu zdůraznil, že *primární cíl (historiografie vojenství) není praktický v jakémkoli bezprostředním smyslu, ale snaží se směřovat k porozumění minulosti... majícímu hodnotu samo o sobě, což je cíl sdílený s celou historickou obcí.*⁷

V praxi pochopitelně může být hranice mezi oběma naznačenými skupinami neostrá. Na výše nastíněným způsobem definované historiografii vojenství však stále ulpívá nevábné ódium, neboť její autoři jsou v akademické obci často předsudečně chápáni jako více či méně zastření militarističtí propagandisté, skrývající své skutečné motivy. *Mysleli si o nás, že jsme krajní pravičáci, morálně pochybní, nebo prostě a jednoduše hloupi,* shrnul obvyklé obecné předsudky vůči historikům vojenství v americkém prostředí Lynn.⁸ Jakkoli je situace v českém kontextu odlišná, zkušenost historiků i historiček vojenství obsahuje i situace, v nichž je nutné čelit podobným stereotypům. Následkem takového dlouhotrvajícího stavu je, jak poznamenal Jiří Hutečka, praktická ghettoizace oboru i jeho autorů.⁹ Ta je však, jak zdůraznil Lynn, také výsledkem snahy historiků vojenství samotných se v nepřátelském prostředí bezpečně *zakopat na pozicích* a neopouštět je.¹⁰ Dodatečným důvodem je rovněž skutečnost, že v českém prostředí stále významně převažují militárně-historické výstupy silně konzervativního charakteru a nízké odborné úrovně, kolem nichž se navíc soustřeďuje mimořádně lukrativní vědecko-populární a beletristická vydavatelská činnost, která s akademickým výzkumem vlastně ani nechce být spojována a nesnaží se získat respekt v tomto prostředí. V každoročním objemu a tržní síle takových publikací, v nichž často první housle hraje křídový papír a působivé obrazové přílohy, plné barevných bokorysů legendárních tanků a detailních perokreseb starých řádů a vyznamenání, se odborně kvalifikované práce dosud téměř ztrácejí.¹¹ V důsledku na takovou situaci doplácí odborná i laická čtenářská obec, které jsou

6 Ve svých minulých textech jsem toto rozlišení nečinil, ale zde ho pro lepší přehlednost problematiky zavádím.

7 Lynn, „The Embattled Future of Academic Military History,“ 777.

8 Lynn, „The Embattled Future of Academic Military History,“ 778.

9 Hutečka, „New Military History of the First World War. Achievements and Limits,“ 100.

10 Lynn, „The Embattled Future of Academic Military History,“ 783.

11 Typické v tomto smyslu je například nakladatelství *Naše vojsko*.

většinou předkládány publikace nepokládající náročné výzkumné otázky, neposkytující svým čtenářům hlubší porozumění věci a často se omezující na jednoduchý popisný způsob vyprávění.

Primárním smyslem tohoto textu bylo původně logicky splnění jedné z podmínek pro zdárné završení doktorského studia. Z obecnějšího pohledu však doufám, že se mi podařilo znovu alespoň částečně prolomit ledy a přispět svým dílem k etablování historiografie vojenství v českém prostředí. Jaká v tomto oboru panuje situace? Není nikterak růžová, ale přece jen již jsou patrné známky mírného pokroku v mezích zákona. Jak jsem již zmínil, tedy od doby, kdy jsem se v úvodní kapitole svého předchozího textu na jaře roku 2017 zamýšlel nad stejným problémem, se situace zásadním způsobem nezlepšila. Nicméně však můžeme vidět známky žádoucího vývoje, naznačující možnost postupného překonání zmíněné ghettoizace. Především v září 2017 došlo k prvnímu zřetelnému veřejnému projevu kvalitativního posunu v české militární historiografii, naznačujícímu, že se v budoucích letech naskýtá šance na „dohnání“ světového vývoje disciplíny. Jednalo se o třídílný blok *Koncepty a metody dějin vojenství ve středoevropském prostoru*, tvořící součást programu 11. sjezdu českých historiků, konaného v Olomouci v září 2017. Jeho garanti Jiří Hutečka a Vítězslav Prchal vytvořili jedinečnou příležitost, aby se poprvé takto veřejně prezentovala sice stále vpravdě nepočtená, ale již nezanedbatelná minorita českých historiků a historiček vojenství schopných překročit hranice tradičního, konzervativního a neopozitivistického přístupu k militárním dějinám. Dalším pozitivním rysem olomouckého bloku byla skutečnost, že se jej účastnili i archeologové zaměřující se na militární problematiku, což naznačuje další možný směr interdisciplinární spolupráce.¹²

Olomoucké setkání bylo reprezentativní pro soudobé domácí snahy o teoreticko-metodologicky ukotvenou historiografii vojenství a představené příspěvky lze rozdělit do několika přístupů, které se v českém prostředí začínají prosazovat. Předně je to aplikace teorie vojenské revoluce a s ní související teorie fiskálně-militárního státu, kterou zastupuje a rozvíjí především Vítězslav Prchal z Univerzity Pardubice; ten nedávno publikoval monografii *Společenstvo hrdinů*, analyticky se opírající právě o teoretický koncept vojenské revoluce.¹³ Autor tohoto dizertačního textu v Olomouci prezentoval symbolickou historickou antropologii vojenství zaměřenou na militární egodokumenty a interpretativní odkrývání kultury války, s čímž souvisí i otázka komemorací a druhého života bývalých váleek, otevřená Vojtěchem Kesslerem

12 Jednalo se o blok R-4 P36 I-III, *Koncepty a metody dějin vojenství ve středoevropském prostoru*, který se konal ve čtvrtek 14. 9. 2017 v Posluchárně Radima Smetany, Konvikta. Garanty bloku byli Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D. a PhDr. Vítězslav Prchal, Ph.D.

13 Zejména viz Vítězslav Prchal, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie, 1650–1750* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015).

(Historický ústav Akademie věd ČR) a Jiřím Šrámkem (první z autorů publikoval ve stejné době monografii *Paměť v kameni*, zabývající se touto tematikou ve vztahu k prusko-rakouské válce z roku 1866).¹⁴ Jiří Hutečka z Univerzity Hradec Králové dlouhodobě rozvíjí genderové téma v historiografii vojenství, které je nejzřetelnější v jeho poslední monografii *Muži v ohni*, v českém prostředí premiérově zkoumající motivaci, morálku a mužnost českých vojáků na frontách první světové války a žádoucím způsobem narušující dosud dominantní konzervativní způsob psaní o tématu první světové války.¹⁵ Hutečkova studie také nedávno vyšla v zahraničí v anglickém překladu jako *Men under Fire*, což je pro zesilování mezinárodního přesahu v případě soudobé české historiografie vojenství skvělá zpráva.¹⁶

Na olomouckých panelech zazněla také témata alterity a konstrukce obrazů okupanta a osvoboditele, způsobů ustavování komunity válečných veteránů nebo militární archeologie. V souvislosti s probíhajícími pozitivními posuny v prostředí české historiografie vojenství je třeba zmínit také práce Michaela Viktoříka (Univerzita Palackého v Olomouci), představující aplikace paradigmatu *new military history* a zabývající se například životními drhami příslušníků rakouského vojenského inženýrského sboru.¹⁷ Významná je také jeho monografie *Hinter den Wällen der Festungsstadt*, zkoumající bývalou olomouckou městskou pevnost v 19. století, jedna z mála takto tematicky vymezených publikací, překračujících kontext domácí historiografie.¹⁸ Doufejme, že teoretické inspirace a výzkumné podněty reprezentované na olomouckém setkání v českém prostředí zapustí kořeny a postupně překonáme stav, kdy je u nás každý v zahraničí již dávno ustavený paradigmatický model reprezentován zatím jen osamělým autorem nebo přinejlepším autorskou dvojicí.

V případě paradigmatu, k němuž se hlásím já, tedy symbolické historické antropologie války, je domácí autorská a badatelská komunita působící v tomto duchu vpravdě nepočtená. Kromě zmíněné monografie *Krev, čest a hrůza*,¹⁹ zabývající se kulturou války v souvislosti s obléhacím tažením z doby války

14 Vojtěch Kessler, *Paměť v kameni: Druhý život válečných pomníků* (Praha: Historický ústav AV ČR, 2017).

15 Jiří Hutečka, *Muži proti ohni: Motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914–1918* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016).

16 Jiří Hutečka, *Men under Fire. Motivation, Morale, and Masculinity among Czech Soldiers in the Great War, 1914–1918* (New York a Oxford: Berghahn, 2019).

17 Michael Viktořík, „Emanuel Zitta. Pohled na kariéru a dílo důstojníka inženýrského sboru v první polovině 19. století,“ *Theatrum Historiae* 18 (2016): 203–226.

18 Michael Viktořík, *Hinter den Wällen der Festungsstadt. Ein Beitrag zu Alltagsleben, Organisation und Einrichtung der Festungsstadt im 19. Jahrhundert (am Beispiel der Festung Olmütz)* (České Budějovice: Veduta, 2018).

19 Wohlmut, *Krev, čest a hrůza*. Tématem práce je zejména snaha lépe porozumět historické záhadě, pramenící z neočekávaného a hlubokého kulturního nedorozumění během francouzského obléhání nizozemské pevnosti Bergen op Zoom, které proběhlo v červenci až září 1747.

o rakouské dědictví z roku 1747, však na podzim roku 2018 Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy vydala monografii *Oděni ve cti a železe* autora Ondřeje Vodičky, vycházející z jeho bakalářské práce obhájené v roce 2016.²⁰ Tento text, rovněž se hlásící k symbolické historické antropologii, se zabývá reprezentacemi vojenské cti a kultury války v deníku Roberta Monroa, významného skotského vojenského profesionála z období třicetileté války. Ondřej Vodička pokračoval v rozvíjení tohoto teoreticko-metodologického přístupu i ve svém diplomním projektu, v němž pracoval s dalšími deníky vojenských profesionálů z říšského a britského prostředí ze stejného období.²¹

Rád bych se ještě zmínil o překladových publikacích, které se v nedávné době objevily v českém prostředí. Mezi nimi vysoko vyčnívá práce francouzského historika Oliviera Chalina *Bílá Hora* ve skvělém překladu Františka X. Halase, představující v českém prostředí nevídaně hluboké a teoreticky vyspělé zpracování bitvy na Bílé hoře.²² Bylo skutečně nutné na kvalitní publikaci, zabývající se tímto řeckně klíčovým symbolickým centrem českých dějin z pozic kulturních dějin války, čekat až do roku 2013 a obdržet ji přitom ze zahraničí? V případě Chalinova titulu se navíc jedná o první v češtině dostupný text, který například analyzuje válečný střet pomocí kategorií explicitně zařaditelných do instrumentária kulturních dějin války, jež v tomto případě jako by z oka vypadly Keeganově konceptu militární mechaniky, i když to Chaline výslovně neuvádí (zejména Kapitola II – Náráz). Další přínosnou práci představuje text rakouského historika Richarda Leina *Plnění povinností, nebo velezrada? Čeští vojáci Rakousko-Uherska v první světové válce* v překladu Milana Váni. Tato kniha, vydaná v roce 2016, představuje vítaný „průlom“ do téměř ideologicky monolitické obsáhlé literatury o československých legionářích, která zejména v souvislosti se stoletým výročím založení Československé republiky, slaveným v roce 2018, v této oblasti zatím dominuje.²³ Ve spojení s již zmíněným Hutečkovým titulem *Muži proti ohni* představuje Leinův text jednu z mála v českém jazyce dostupných kvalifikovaných prací týkajících se problematiky první světové války.

Diskutovaný problém se v České republice vyznačuje ještě jedním podstatným rysem. Na rozdíl od zahraničí zde stále neexistuje žádné specializované akademické nebo výzkumné pracoviště, žádný pomyslný ústav nebo katedra militárních studií, které by soustředilo dosud rozptýlené snahy a mohlo se

20 Ondřej Vodička, *Oděni ve cti a železe* (Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2018). Publikace představuje doplněnou verzi autorovy bakalářské práce.

21 Ondřej Vodička, *Tváře běsu: reprezentace války v pamětech vojenských profesionálů z let 1620–1649* (Diplomová práce, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra obecné antropologie: Praha, 2020).

22 Olivier Chaline, *Bílá Hora*, přel. František X. Halas (Praha: Karolinum, 2013).

23 Richard Lein, *Plnění povinností, nebo velezrada?: Čeští vojáci Rakousko-Uherska v první světové válce*, přel. Milan Váňa (Praha: Academia, 2016).

stát protiváhou tradičních bytostně konzervativních institucí typu VHÚ Praha. V České republice neexistuje žádná instituce jako například renomované Centre for the Cultural History of War, působící na manchesterské univerzitě, nebo Department of War Studies na londýnské King's College. Rovněž zde nelze získat pre- ani postgraduální vzdělání v oblasti militární historické problematiky, jako například na univerzitách v Uppsale, Lundu nebo Malmö v rámci studijních programů Peace and Conflict Studies nebo nedaleko našich hranic na univerzitě v Postupimi, která nabízí vzdělání magisterského stupně přímo v oboru International War Studies.²⁴ Z hlediska akreditovaných oborů je Česká republika v tomto smyslu zatím terra nullius, a pokud se nezmění situace v tomto smyslu, stěží lze podle mého soudu očekávat v širší interdisciplinární perspektivě jakékoli zlepšení v oblasti historiografie vojenství. Zcela záměrně do úvahy neberu studijní obory na tuzemské Univerzitě obrany a myslím, že vzhledem k výkladu na předchozích stranách je zřejmé proč. Robert M. Citino ve svém známém textu již v roce 2007 konstatoval, že v anglosaském prostředí dostala akademická historie vojenství, zejména v pojetí new military history, během 80. a 90. let šanci na mnoha západních univerzitách, ale po začátku nového milénia je z institucionálního hlediska znovu omezována a rozpočtově seškrťována.²⁵ Uvidíme, jakou cestou se vydá vývoj v České republice.

Další okolností, která vstupuje do hry, je skutečnost, že v zemi existuje několik set organizací zabývajících se vojenským re-enactmentem, komemoracemi nebo péčí o nejrůznější vojenské historické památky. Do jejich činnosti jsou často zapojeni lidé s odborným historickým nebo společenskovedním školením, kteří však většinou náleží do konzervativního tábora a soudobá historiografická paradigmatata a teoretické koncepce v zásadě nereflektují. Tento paradox by se mohl sám o sobě stát předmětem samostatného rozsáhlého odborného textu. To však není mým cílem.

Konečně, pozitivním faktorem, který má potenciál ovlivnit vývoj české historiografie vojenství a napomoci jejímu etablování, je vznik vůbec první české vědecké společnosti zabývající se tímto tématem, k němuž došlo na začátku roku 2020. Společnost pro výzkum dějin vojenství (SVDV) sdružuje většinu vědecko-pedagogických pracovníků, kteří se tématu dlouhodobě věnují a i autor tohoto textu je jejím členem.²⁶

24 Ve spolupráci s University College Dublin, jedná se o double degree program.

25 Robert M. Citino, „Military Histories Old and New: A Reintroduction,“ *The American Historical Review* 112/4/2007: 1070.

26 Společnost pro výzkum dějin vojenství (SVDV), <http://www.dejinyvojenstvi.cz>.

KRYMSKÁ VÁLKA V DOMÁCÍ HISTORIOGRAFII A VEŘEJNÉ DEBATĚ

Navzdory tomu, že krymská válka není v české historiografii prakticky zpracována, tak její dosavadní a dostupné, z hlediska historické antropologie v naprosté většině konzervativní historiografické konceptualizace představují něco, od čeho je třeba se vědomě distancovat a jehož vyprávěcím schémata a klišé je třeba se pečlivě vyhnout. Hlavním důvodem, proč krymská válka zůstává takto na okraji, je skutečnost, že se jedná o konflikt nemající na první pohled jakoukoli významnější souvislost s vývojem českých zemí. Tématem historiografické literatury krymská válka v českém prostředí byla pouze po krátké období 50. let minulého století, kdy bylo Československo satelitním státem Sovětského svazu. V letech 1945–55 totiž nastala v SSSR přímo publikační exploze související s oslavami stoletého výročí konfliktu, především obrany vojenského přístavu a pevnosti Sevastopol. V roce 1951 tak vydalo nakladatelství Naše vojsko překlad monografie *Krymská válka* prominentního ruského a sovětského historika Jevgenije Tarleho.²⁷ Jedná se o dílo výrazně ovlivněné dobovou ideologií a oceněné mimo jiné Stalinovou cenou za literaturu za rok 1942. Tarleho text teoreticky spočívá na propojení rigidních marxisticko-leninských pozic a předrevolučního ideologického narativu o mírumilovnosti carského Ruska, jehož expanze směrem na Balkán byla projevem pouze defenzivního paradigmatu. Krymská válka je v Tarleho práci představována jako boj za civilizační ruské „lidové“ hodnoty proti západním imperialistickým mocnostem, které Rusko vtáhly do války, tedy především proti Anglii a Francii. Tarleho text je zároveň v ruském prostředí stále používán pro nepřímou legitimizaci sovětské mocenské expanze do střední Evropy a na Balkán po roce 1945.

Poté zájem o krymskou válku opadl. Obnovený zájem o témata související s Krymem se datuje až od roku 2014 v souvislosti s vnitropolitickou krizí na Ukrajině a svržením režimu prezidenta Viktora Janukovyče. Tehdy byl poloostrov s ohledem na svůj vojenský strategický význam pro ruskou Černoomořskou flotilu pomocí taktiky hybridní války obsazen ruskou armádou a po zinscenovaném plebiscitu odtržen od Ukrajiny a začleněn do Ruské federace. Ruskou vládou vedená hybridní válka na východní Ukrajině a související napjatá mezinárodní situace a rozsáhlé sankce proti Ruské federaci ze strany států euroatlantického společenství se odrazily i ve zvýšené produkci a vydávání odborných textů zaměřených na Rusko a jeho dějiny. Tato produkce se naneštěstí českému prostředí téměř vyhnula a počet domácích v této souvislosti publikovaných odborných textů je minimální.

27 Jevgenij V. Tarle, *Krymská válka* (Praha: Naše vojsko, 1951).

Tehdy se však otázka Krymu a o něj vedené hybridní války stala předmětem intenzivní veřejné debaty, která však do značné míry trpěla právě nezpracovaností tématu, k němuž se prakticky neměl kdo kvalifikovaně vyjadřovat. V lednu 2015 alespoň nakladatelství Vyšehrad vydalo kulturně historickou studii Martina C. Putny *Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity*, zabývající se mimo jiné krymskou otázkou a symbolickým významem Krymu a Sevastopolu pro ruské duchovní dějiny i jejich relevancí pro současnou tzv. euroasijskou ideologii režimu prezidenta Vladimira Putina.²⁸ V květnu 2015 se následně objevila kniha, která se již specificky věnovala přímo historickému tématu krymské války. Jedná se však o populárně naučný vojensko-historický titul *Velký švindl (Krymská válka 1853–1855)*, kterou v nakladatelství Epoque vydal český žurnalista, malíř a autor žánru literatury faktu Václav Králíček, soustřeďující se na námořní tematiku.²⁹ Titul vyšel v nakladatelství Epoque v edici *Polozapomenuté války*, symbolicky naznačující problematický význam tématu krymské války v českém prostředí. Králíčková kniha představuje to lepší z české populárně naučné militární produkce. Nepřekračuje však klasická vyprávěcí schémata konzervativní vojenské historie, zejména hodnocení konfliktu podle dichotomií civilizačního, národního nebo konfesního typu, popřípadě analýzu válečných událostí podle elitních aktérů a teoretických standardů vojenské vědy, zejména operačního umění. Vyznačuje se rovněž v českém prostředí široce přítomnou implicitní neteoretičností a zapadá do obecnějšího zvyku předpokládat, že historiografický text je především na základě studia pramenů a literatury chronologicky seřazené vyprávění sjednocené zápletkou, v tomto případě představou o zbytečnosti konfliktu a nekompetentnosti vojenských elit na obou stranách.³⁰

Co se týká vysokoškolských kvalifikačních prací, tak těch se objevilo velmi málo. V roce 2012 obhájila Martina Fraňková na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy diplomovou práci *Zahraniční politika habsburské monarchie za krymské války*, která se konfliktem zabývala nepřímou z hlediska mezinárodních vztahů a diplomacie.³¹ V roce 2016 se objevila další práce, kdy Jan Müller na FF ZČU obhájil bakalářský text nazvaný *Velká Británie v krymské válce*.³² Autor si kladl výzkumné otázky soustřeďující se na strategickou diplomaticko-politickou rovinu a motivace britských elit pro zahájení tohoto konfliktu. Co se týká historie vojenství, vycházel především z konzervativní sekundární

28 Martin C. Putna, *Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity. Od Kyjevské Rusi k Pussy Riot* (Praha: Vyšehrad, 2015).

29 Václav Králíček, *Velký švindl. Krymská válka 1853–1855* (Praha: Epoque, 2015).

30 Králíčková práce představuje kompilát ze sekundární literatury a s prameny pracuje minimálně. V případě žánru tzv. literatury faktu, nemající odborné ambice, se však jedná o běžný postup a naše zmínky v tomto smyslu nepředstavují žádnou výtku ani vyhraněnou kritickou pozici.

31 Martina Fraňková, *Zahraniční politika habsburské monarchie za krymské války* (Diplomová práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin: Praha, 2012).

32 Jan Müller, *Velká Británie v krymské válce* (Bakalářská práce FF ZČU: Plzeň, 2016).

literatury. Například Tarleho marxisticko-leninské dílo označil za nestranný *vhodný zdroj faktů*, mezi odborné tituly zařadil Králíčkovu práci³³ a výsledný text představuje klasickou událostní naraci.

Podstatné vzepětí veřejného zájmu o krymskou otázku a nepřímo i o dějiny konfliktů souvisejících s Krymem nastalo na podzim roku 2017. Došlo k tomu nejprve v říjnu, kdy prezident ČR Miloš Zeman ve svém projevu na zasedání Rady Evropy označil ruskou okupaci poloostrova za hotovou věc a evropskému společenství doporučil rezignovat na nápravu situace, což kromě ostré politické diskuse v domácím prostředí vyvolalo důrazné reakce ukrajinské strany a řady dalších mocností. Diplomatický konflikt pokračoval i na konci listopadu stejného roku během státní návštěvy prezidenta Zemana v Ruské federaci. Ve smyslu tohoto textu je však zajímavější to, že ve stejné době byla navíc v pražské Knihovně Václava Havla prezentována kolektivní monografie editora Jana Šíra, nazvaná *Ruská agrese proti Ukrajině*, vydaná v Nakladatelství Karolinum, v níž je obsáhle diskutována otázka současné ruské okupace Krymu včetně historických militárních souvislostí.³⁴

Šírova kniha představuje analytickou politologickou a částečně rovněž militárně-historickou studii snažící se shromáždit co nejvíce evidencí o přímém zapojení ozbrojených složek ruského státu v současném ukrajinském konfliktu. Nicméně se hlásí k pohledu sdílenému řadou historiků, politologů a odborníků na bezpečnostní problematiku, hovořících o tom, že prostor Krymského poloostrova je v ruských militárních dějinách převelice významný ve vztahu k civilizační rovině. Ve studii se v tomto smyslu objevují makro-koncepty a kategorie civilizačního typu. Přestože se vojenské historie příliš nedotýká, pracuje s konceptem hodnotových světů, vztahovaných na Rusko a euroatlantické prostředí, na jednotlivé ohraničené útvary, které de facto vykazují civilizační charakter, i když takto nejsou explicitně pojmenovány.³⁵ V přítomnosti takových kategorií pak nálepkování nejrozumnějších současných nebo historických vojenských strategií, taktik nebo akcí jako „ruských“ nebo „ruského charakteru“, popřípadě ve spojení s adjektivy jako „tradiční“ apod. má jednoznačně kulturně-civilizační rovinu. K zatím poslednímu veřejnému vzepětí zájmu o problematiku Krymu a jeho militárních dějin došlo na konci roku 2018 v souvislosti s rusko-ukrajinskými vojenskými konfrontacemi v Kerčské úžině. S tím však nebyly v českém prostředí spojeny žádné odborné výstupy.

Šírova publikace souvisí se širší současnou odbornou debatou v tom smyslu, v jakém Serhij Plochij označuje poloostrov Krym a zejména přístavní

33 Müller, *Velká Británie v krymské válce*. Práce obecně není postavena problémově a nereflakuje své teoreticko-metodologické ukotvení.

34 Jan Šír a kol., *Ruská agrese proti Ukrajině* (Praha: Karolinum, 2017).

35 Jan Šír a kol., *Ruská agrese proti Ukrajině* (Praha: Karolinum, 2017), zejm. 296–300.

město Sevastopol za jeden z ústředních prvků *ruské historické mytologie*, což můžeme chápat jako symbol militární kultury, nesoucí v 19. století i v současnosti význam místa, kde se střetává Rusko se Západem a skrze vojenskou sílu osvědčuje svoji civilizační a kulturní jinakost a svébytnost.³⁶ Krym je v tomto podání skutečně *zvláštní místo* v ruských dějinách, mimořádný symbol, k němuž se vážou složité komplexy významů. Stejná koncepce se tak objevuje např. v monografii Konstantina Plešakova *The Crimean Nexus* z roku 2017, která primárně používá koncept střetu civilizací³⁷, nebo u Agnii Grigasové, která razí koncept reimperializace ruské politiky, odvozující se od obnovených idejí velkoruského pravoslavného nacionalismu, majícího jiný civilizační charakter než evropský.³⁸ U naprosté většiny autorů, kteří působí v akademických a výzkumných strukturách ve východní Evropě nebo Pobaltí, popřípadě mají tyto národní a kulturní afiliace a působí na západních univerzitách, se setkáme s nejrůznějšími variantami přístupu, který v českém prostředí charakterizují Jan Šír a jeho kolektiv spoluautorů nebo Martin Putna.

Tato práce se naopak úmyslně vyhýbá zmíněnému obecně historicko-civilizačnímu kulturnímu přesahu, jaký je typický pro Putnovy nebo Šírovy, popřípadě zahraniční kulturně- nebo literárně-historické a politologické texty s historiografickou ambicí. Důvodem je skutečnost, že její teoreticko-metodologický model je odlišný, avšak bude se těchto otázek svým vlastním způsobem dotýkat. Během promýšlení tohoto textu jsem se tak vyhýbal dedukcím plynoucím z makrokonceptů kulturně-historického nebo civilizačního typu, ale naopak, vystavěl jsem jej na analýze a interpretaci zdola jdoucí aktérské zkušenosti. Tato distance je dvojnásob důležitá z toho důvodu, že existuje jistá spojnice mezi starší, konzervativní vojensko-historickou literaturou a současnou vlnou politologicko-historiografické literatury. Soudobí autoři takových analýz totiž do značné míry čerpají z kategorií a stereotypů, které pomohla ukotvit starší militární historiografie. Pokud se v současných textech objevují odkazy na militární historiografii, pak téměř bez výjimky směřují zmíněným směrem. Autoři působící v oficiálních ruských akademických strukturách koncept Krymu jako zvláštního místa a symbolu civilizačního potýkání a difference Ruska vůči Západu téměř bez výjimek neproblémově používají. Jaká je tedy situace v soudobé odborné literatuře, která se specificky dotýká dějin vojenství?

36 Serhii Plokyh, „The City of Glory: Sevastopol in Russian Historical Mythology,“ *Journal of Contemporary History* 35/3 (7/2000): 369–383.

37 Konstantin Plešakov, *The Crimean nexus. Putin's war and the clash of civilizations* (New Haven a Londýn: Yale University Press, 2017).

38 Agnia Grigas, *Beyond Crimea. The New Russian Empire* (New Haven a Londýn: Yale University Press, 2016).

BRITSKÉ (ANGLOSASKÉ) PROSTŘEDÍ

Mým původním záměrem bylo napsat tento text jako zpracování konceptuálního světa kultury války na Krymu v letech 1854–56 z hlediska britských účastníků. Po nějaké době jsem došel k závěru, že je nutné pracovat i s prameny ruskými, protože kultura války, jak se zkonfigurovala na místě, vznikla mimo jiné také přímou interakcí těchto dvou militárních kultur. Pokud bych nerefletoval perspektivu z obou stran, nebylo by možné skutečně do hloubky porozumět problému. Snažil jsem se pak v celé práci klást víceméně rovnocenný důraz na obě strany, avšak jak uvidíme, tak z důvodu značných rozdílů mezi britskou a ruskou vojenskou literární kulturou poloviny 19. století jsou jednak britské prameny početnější a různorodější co do svého původu a za druhé je kvůli dodnes přetrvávajícímu většinovému konzervativnímu charakteru ruské vojenskohistorické literatury britská literatura k tématu významně relevantnější. Literaturu jsem se snažil v intencích historickoantropologického přístupu využívat v nutné míře jen k podpoře porozumění militární mechanice konfliktu a jeho sociálních a kulturních souvislostí, pokud je jejich uchopení potřebné pro porozumění reprezentacím v samotných pramenech. Zejména z důvodu porozumění militární mechanice konfliktu jsem používal významně více britskou a na britskou armádu zaměřenou literaturu, neboť během konfliktu právě britská strana nasadila několik přelomových vojenských technických inovací (například polní železnice, nový typ perkusních dlouhých ručních palných zbraní s drážkovanou hlavní nebo armádní telegraf). Nesnažil jsem se naopak v literatuře hledat již hotové interpretační vzorce a používal jsem jen takovou literaturu, která byla relevantní pro zkoumání v rámci historickoantropologického paradigmatu, k němuž se hlásím. Můj seznam literatury tedy nebude příliš užitečný pro čtenáře, který by hledal „totální“ bibliografii, zachycující vše významné, co bylo z hlediska nejrozličnějších paradigmat historiografie vojenství o krymské válce napsáno. Začneme tedy nyní přehledem literatury britské.

Téma krymské války je v britské militární historiografii a historiografii vojenství zpracováno skutečně bohatě, ovšem většinou podle tradičního konzervativního paradigmatu. Snad je samotné téma chápáno natolik nerozlučně spojené s konzervativní militární historiografií, že například ani jedna z mnoha publikací z provenience manchesterského Centre for the Cultural History of War, jednoho z mála evropských militárně historiografických akademických výzkumných center, se krymskou válkou nezabývá. V britském prostředí se tak krymské válce většinou jednorozměrně věnuje v souhrnu již mnoho set vojensko-historických textů, sahajících od akademických prací přes texty vojensko-historické až po „šedou zónu“ populárně naučné literatury, sdílející s vojensko-historickými tituly většinu narativních strategií a způsobů argumentace. Z těchto textů jsou pro historickoantropologický